

■ Opgave 2 De staat en macht

Een van de meest bizarre Romeinse keizers was ongetwijfeld Nero. Sommige historici verdenken hem er zelfs van de grote brand van Rome (64 na Christus) te hebben aangestoken. Daar staat tegenover dat hij de stad in veel opzichten fraaier heeft herbouwd. Het pronkstuk was het Gouden Huis, het mooiste paleis van die tijd. Het paleis had een voorhal met een 35 meter hoog beeld van Nero en binnen de muren waren wijngaarden en weilanden waarin tamme en wilde dieren rondliepen. In de gastenzalen waren buizen aangelegd waardoor heerlijk ruikende parfums de zaal binnengelaten werden. Om aan de macht te blijven ging Nero heel ver. Hij liet zijn broer Britannicus, medekandidaat voor het keizerschap, vergiftigen. Ook zijn moeder was niet veilig voor hem. Omdat zij te veel macht kreeg, nodigde hij haar uit voor een pleziervaart op de Middellandse zee en liet vervolgens het schip zinken. Toen zijn moeder toch nog zwemmend de kust bereikte, liet hij haar doden door soldaten. Zelfs zijn vrouw Octavia moest het ontgelden: zij werd gedood op hun tiende huwelijksdag. Ook in zijn buitenlandse politiek leidde zijn machtswellust tot uitpattingen en oorlogen in Britannia en het Oosten. Het bovenstaande vormt een goede illustratie van de opvatting van Thomas Hobbes dat mensen een rusteloos verlangen naar macht hebben.

- 3p **8** Welke verklaring geeft Thomas Hobbes voor het rusteloze verlangen van mensen naar macht?

Ongeveer 100 jaar na de regering van Nero, heeft een andere Romeinse keizer, Marcus Aurelius, zich in zijn filosofische geschriften uitgelaten over het verlangen naar macht dat mensen hebben en hoe je daar het beste mee om kunt gaan. Marcus Aurelius werd al op 17-jarige leeftijd geadopteerd door de toekomstige keizer Antoninus Pius. Een leven als geleerde werd daardoor onmogelijk: met de adoptie werd hij voorbestemd om Antoninus Pius op te volgen als keizer. In die tijd was adoptie een gebruikelijke manier om je opvolger aan te wijzen.

Marcus Aurelius geeft in zijn '*Persoonlijke Notities*' vanuit zijn levenservaring als keizer en als filosoof een verklaring voor de begeerte naar macht en roem.

- 4p **9** Leg uit hoe Marcus Aurelius begeerte naar macht en roem bij mensen verklaart. Maak daarbij duidelijk welk onderscheid Marcus Aurelius maakt tussen lichaam, ziel en geest.

Marcus Aurelius en Thomas Hobbes hebben niet alleen nagedacht over begeerte naar roem en macht bij mensen, maar ook over de manier waarop mensen zouden moeten samenleven in een staatsgemeenschap.

De opvattingen van Marcus Aurelius en Hobbes over het functioneren van de ideale staat verschillen echter op essentiële punten. Zo heeft Marcus Aurelius een opvatting ontwikkeld over de relatie tussen burgers en de staat die sterk afwijkt van de opvatting van Hobbes daarover.

- 6p **10** Leg uit welke opvattingen Marcus Aurelius en Hobbes hebben over de betrekkingen tussen burgers en de staat. Geef daarbij twee verschillen aan tussen deze opvattingen.

Eindexamen filosofie havo 2002-I

tekst

Volgens de Amerikaanse psycholoog Dale Miller rust er in onze samenleving een taboe op het handelen uit andere motieven dan uit eigenbelang. Uit diverse experimenten blijkt dat de meeste mensen vinden dat iemands opvattingen worden bepaald door financiële en andere belangen. Deze norm is zo overheersend dat mensen die willen handelen vanuit een oprecht medeleven met anderen, liever uit schaamte hun werkelijke motieven verzwijgen. Volgens Miller is de norm van het volgen van je eigenbelang ons ingepeperd door sociale wetenschappers. Sinds de verschijning van Hobbes' boek Leviathan hebben sociale wetenschappers de norm van het eigenbelang maatgevend gemaakt in de samenleving.

naar: Bram Buunk in de Volkskrant van 28 oktober 2000

- 4p **11** Ben jij het met het standpunt eens dat altruïstisch handelen altijd kan worden herleid tot eigenbelang?
Verwerk in je antwoord de visie van Hobbes hierover.

Het denken over de staat raakte in de 17e eeuw in een stroomversnelling. Voorheen domineerde de opvatting dat de staat door God was ingesteld en dat heersers verantwoording moesten afleggen voor hun daden aan God. In de moderne tijd echter ontstond de gedachte dat de staat is ontstaan op grond van een beslissing van mensen om een eind te maken aan de onveiligheid en onzekerheid die de 'natuurtoestand' met zich meebracht. Naast Hobbes hebben ook John Locke en Rousseau deze opvatting aangehangen. Rousseau kwam echter tot een geheel andere waardering van het maatschappelijk verdrag dan Hobbes.

Rousseau gaf toe dat het maatschappelijk verdrag wel leidde tot orde en rust, maar het vervreemde de mens ook van zijn oorspronkelijke natuur. Volgens hem leefde de mens vroeger als eenling in de natuur, trouw aan zichzelf en in harmonie met de natuur. Bij de opkomst van de landbouw ging de mens in groepen leven en ontstonden machtsverhoudingen, egoïsme en bezitsdrang. Uiteindelijk zou dit resulteren in een maatschappelijk verdrag.

Volgens Rousseau hebben we door het maatschappelijk verdrag geen vrijheid gewonnen, maar juist verloren. Onze ware natuur is ingeruild voor een berekenend egoïsme: bezit en welvaart zijn in de plaats gekomen van de werkelijke geluksbeleving in de natuur.

- 4p **12** Met welk standpunt over de relatie tussen vrijheid en maatschappelijk verdrag ben je het eens: met dat van Hobbes of dat van Rousseau?
Beargumenteer je mening en geef aan van welke vooronderstellingen over de mens je daarbij uitgaat.

Na de Tweede Wereldoorlog is er binnen Europa een proces van economische en politieke eenwording op gang gekomen. Dit proces kan opmerkelijk worden genoemd, want in de vier eeuwen daaraan voorafgaand zijn oorlogen tussen de nationale staten in Europa eerder regel dan uitzondering geweest. Met de invoering van de Euro op 1 januari van dit jaar is de Europese integratie een forse stap dichterbij gekomen.

Zowel bij de lidstaten als bij individuele burgers zijn er echter ook kritische geluiden te horen over de manier waarop het integratieproces zich voltrekt en de uiteindelijke overdracht van macht aan de Europese Unie. Je kunt je afvragen in hoeverre deze critici en voorstanders zich kunnen baseren op het politieke denken van Hobbes. Hobbes heeft zich immers nadrukkelijk beziggehouden met de soevereiniteit van staten en de vrijheden van de burgers.

- 4p **13** Geef aan in hoeverre óf een criticus óf een voorstander van Europese integratie zich kan baseren op het denken van Hobbes.
Gebruik in je antwoord Hobbes' opvattingen over de rechten van de soeverein en de vrijheden van de burgers.